

29. Основні школи Стародавнього Китаю: загальна характеристика

Найвпливовішим ідеалістичним напрямом, що виникає в VI—V ст. до н. е. і зберігає своє значення аж до наших днів, було *філософське вчення* видатного мислителя Конфуція (551—479 рр. до н. е.), яке дістало назву *конфуціанства*. Першим етапом у становленні конфуціанства була діяльність самого *Конфуція*. У його особі конфуціанство становило етико-політичне вчення, в якому центральне місце посідали питання природи людини, її етики і моралі, життя сім'ї та управління державою. Характерною рисою вчення Конфуція є антропоцентризм. У центрі уваги його вчення перебувають проблеми людини. Він розробляє концепцію ідеальної людини, благородного мужа не за походженням, а завдяки вихованню в особі високих моральних якостей та культури. Фундаментальним поняттям вчення Конфуція є поняття «жень» — гуманність.

«Жень» визначає відносини між людьми, пропагує любов до людей, повагу до старших за віком або вищих за соціальним становищем. Особливе місце у вченні Конфуція займає концепція «сяо» — синівської поваги до батьків. З точки зору Конфуція, життя та смерть визначаються долею, а багатство та знатність залежать від неба. «Небо» — це прабатько світу і найвища духовна сила, що визначає суть природи та людини.

Першою філософією матеріалістичного напрямку в Китаї був *даосизм*. Засновником даосизму вважається *Яо-цзи* (VI—V ст. до н. е.). Даосизм наголошує на діалектичній ідеї загальної рухомості і мінливості світу. Дао – це шлях, надбуття, це єдине, вічне і безіменне, безтілесне і безформне, воно – основа всього сущого.

Життя природи і людини підпорядковане всезагальному закону „дао”. Згідно з цим законом будь-яка річ, досягши певного ступеня розвитку, перетворюється на свою протилежність. Даоси вчили беззастережної підпорядкованості всієї життєдіяльності людини закону „дао”, неможливості діяти всупереч „дао”. Виходячи з космоцентричної концепції взаємозв'язку людини з природою, китайська філософія сповідувала захист природи, висувала принцип невтручання у її розвиток, наслідування її законів.

Отже, у більшості філософських шкіл переважала практична філософія, яка була тісно пов'язана з проблемами життєйської мудрості, моралі, пізнання природи і соціальним управлінням. Хоча ця філософія була мало системна і в ній проявився слабкий зв'язок навіть з тими науками, які існували тоді в Китаї, однак за формою і методами постановки проблем ця філософія є широкомасштабним явищем.

30. Історичний розвиток форм сім'ї (за працею Ф. Енгельса «Походження сім'ї, приватної власності та держави»)

У роботі «Походження сім'ї, приватної власності і держави» Енгельс розкрив закони та основні етапи розвитку первіснообщинного ладу та причини його неминучої загибелі. Він показав виникнення і розвиток сім'ї, приватної власності, класів і держави, тобто тих сил, які підірвали це первісне суспільство зсередини і привели до утворення класового суспільства.

Енгельс у своїй праці піддав аналізу виникнення сім'ї, виникнення приватної власності і держави, оскільки приватна власність породила сім'ю, а держава стала на захист інтересів приватної власності. Всі ці форми обумовлюють одна одну і не існують одна без одної. В своїй роботі «Походження сім'ї, приватної власності і держави» Енгельс достовірно довів історично перехідний характер різних форм шлюбу і сім'ї, показав, що зміни сім'ї та шлюбу завжди викликалися змінами в матеріальному житті суспільства, а становище чоловіка і жінки в суспільстві визначалося положенням їх в сім'ї.

Так, сім'я заснована на груповому шлюбі, на думку Енгельса, була результатом дуже низького рівня розвитку продуктивних сил, коли в силу цього люди були змушені жити первісною комунією. Відносини, які склались в такій сім'ї між чоловіками і жінками, з усіма привілеями жінок, з пануванням «материнського права», визначались тим положенням, яке займали чоловік і жінка в первісному суспільстві. Низький рівень розвитку продуктивних сил забезпечував задоволення лише самих обмежених потреб людини, і вся діяльність первісних людей була спрямована на пошук засобів до існування. При цьому в цій діяльності жінка мала ряд переваг над чоловіком, які забезпечували їй провідне становище. Згідно природному поділу праці по статі чоловік воює, ходить полювати і ловити рибу, добуває їжу і виробляє потрібні для цього знаряддя. Жінка працює в домі і займається виготовленням їжі та одягу: варить, пече, шиє, влаштовує житло. Вона була господаркою в домі, а оскільки домашнє господарство в первісному суспільстві було загальним, то жінка займала провідне становище в суспільстві. Це панування жінки в суспільстві було причиною панування материнського права, тобто по матері визначалось походження дітей, по материнській лінії здійснювалось спадкування.

Таким чином, зміна становища чоловіка і жінки в сім'ї не може бути пояснена фізіологічними відмінностями між статями, бо вони існували з перших днів людського життя і не приводили досить довгий період доісторичної епохи до поневолення жінок чоловіками.

Досягти правового закріплення своєї влади над жінкою чоловік зміг лише тоді, коли він економічно піднявся над нею.

31. Спосіб матеріального виробництва, його структура і сутність

Виробництво - це категорія, що характеризує сутність соціального, оскільки саме виробництво є діяльним родовим життям людини, тим способом, яким вона утверджує себе, як родова істота. Історія розвитку суспільства - це передусім історія розвитку виробничого суспільного життя, як особливого соціального виду життєдіяльності. Матеріальне виробництво не існує поза суспільством. Матеріальне виробництво виникає і формується в процесі суспільного життя.

Матеріальне виробництво - це визначаюча реальність, яку кожне покоління застає як дещо, що склалося, відносно стійке. Люди не можуть її конструювати. Вони повинні узгоджувати свої дії з цією суспільною реальністю, та як вони узгоджують їх з реальністю природною. В матеріалістичному розуміння історії нерозривно пов'язані ідея детермінованості людини об'єктивними умовами буття і визнання свободи, активності, творчості. Кожна людина - продукт обставин, що склалися, але і людина може змінювати обставини.

Виробництво з точки зору марксистської теорії можна розглядати і в більш широкому змісті слова як життєдіяльність суспільства, як суспільне виробництво, в якому матеріальне відіграє головну, визначальну роль.

Поняття “суспільне виробництво”, якому К. Маркс надав велике значення, фіксує той факт, що люди виробляють не тільки речі, матеріальні блага і цінності. Беручи участь в суспільному виробництві, вони виробляють і відтворюють свою соціальність: суспільні відносини, групи і інститути, а в кінцевому випадку суспільство і самих себе, свою власну суспільну сутність.

Матеріальне розуміння історії виводить, нас таким чином, на людину - головну дійову особу, яка втілює в собі загадку, мету і зміст історичного процесу. Але шлях до вирішення загадки лежить через дослідження об'єктивних законів суспільства, в якому індивіди, виробляючи необхідні для життя матеріальні блага, створюють одночасно і себе, і суспільство. Матеріальне виробництво - передусім це діяльність, спрямована на освоєння навколишнього природного середовища. Провідну роль в системі матеріального виробництва відігравали:

- 1) аграрне виробництво;
- 2) промислове виробництво;
- 3) інформаційне виробництво.

Саме на третьому етапі розвитку виробництва відбулася зміна пріоритетів: виробництво ідей, знань, інформації, тобто духовне виробництво виходить на перший план. Спосіб виробництва матеріальних благ - це історично визначений спосіб здобування матеріальних благ для життєдіяльності людей, поєднання продуктивних сил і виробничих відносин, робочої сили і засобів виробництва, людей і природи у процесі виробництва, спосіб взаємодії самих людей в цьому процесі. Спосіб виробництва має суспільний характер.

32. Суспільна свідомість, її структура і сутність

Суспільна свідомість – це сукупність поглядів, уявлень, настроїв, почуттів, традицій, ідей, теорій, які відображають суспільне буття в цілому або його окремі сторони в свідомості людей. Суспільна свідомість складається з багатьох форм, існує, наприклад, політична форма свідомості, правова свідомість, моральна, естетична, релігійна, філософська, наукова форми свідомості.

Визначальним у розвитку суспільної свідомості є матеріальні умови життя суспільства. Слідом за зміною суспільного буття людей змінюється суспільна свідомість. На формування суспільної свідомості здійснюють держава, політичні, правові відносини тощо. Суспільна свідомість досить неоднорідна. Вона має складну структуру. Суспільна свідомість складається з різних духовних явищ залежно від ступеня розуміння, відображення суспільного буття. Свідомість поєднує в собі такі елементи, як почуття, настрої, уявлення, ідеї, різні теорії тощо. В одних із них суспільне буття відбивається стихійно, в інших – свідомо, в одних – чітко, зрозуміло, в інших – завуальовано, невиразно.

За глибиною відображення суспільна свідомість поділяється на буденну і теоретичну (наукову).

Буденна свідомість відображає зовнішній бік суспільного життя, тобто безпосередній життєвий досвід. Теоретична свідомість обґрунтовує сутність, закони предметів та процесів, хоча помилки та перекручування також не виключені. Вона базується на науковому знанні, його узагальненні у філософських концепціях.

Суспільна свідомість відображає суспільне буття з позицій певних соціальних станів, груп, класів, що представляє її ідеологічний аспект. Цей рівень суспільної свідомості є ідеологією. Ідеологія – це сукупність суспільних ідей, теорій і поглядів, які відображають суспільне буття з позицій певної соціальної спільності. Вона виступає як теоретично систематизована свідомість окремої соціальної групи чи суспільства в цілому. Оскільки будь-яка людина завжди включена в певні соціальні спільності, має певні інтереси, вона завжди буде сприймати явища суспільного життя з певних ідеологічних позицій. Якщо останні відображають істинний стан справ, тоді знання буде об'єктивним. Крім буденної та теоретичної свідомості виділяють суспільну психологію.

Суспільне буття – первинне, суспільна свідомість – вторинна. Але таке співвідношення спостерігається в певних межах. Суспільна свідомість має відносну самостійність і активність. Зміни в суспільному житті, тобто утвердження нових відносин, структурні перетворення тощо не виникають самі по собі. Для цього потрібні цілеспрямовані, усвідомлені дії людей. Свідомість сама по собі не може змінювати суспільне життя. Вона реалізується у діяльності людей відповідно до об'єктивних умов. Якщо умови визріли і дії людей сприяють вирішенню проблем, що виникли, то можна розраховувати на успіх.